

LUND UNIVERSITY

Review of Claes Wahlöö, "Skånes kyrkor 1050-1949" (2014)

Wienberg, Jes

Published in:
Kyrkohistorisk årsskrift

2015

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Wienberg, J. (2015). Review of Claes Wahlöö, "Skånes kyrkor 1050-1949" (2014). *Kyrkohistorisk årsskrift*, 115, 326-327.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

från en mängd olika tidsepoker. Det är byggnader stadda i ständig utveckling, levande monument som alltid har förändrats och som även i fortsättningen måste få lov att göra det. Ranby framhåller samtidigt vikten av att dessa förändringar sker med eftertänksamhet och med en ansvarsfull blick på vad vi lämnar efter oss i arv.

Skånes kyrkor är inte bara en vacker och lättläst bok, den är också personlig och ibland utmanande. Ranby är en närvarande berättare som inte drar sig för att värdera och ge sin syn på saker och ting. Exempelvis yttrar hon kritik mot 1970-talets vurm för det praktiska på bekostnad av det historiskt värdefulla: »Det sakrala, vackra och stämningsfulla höll på att dränkas, och för kulturhistorikern och den konstnärligt bevandrade, stod det klart att Sverige i mångt och mycket hade börjat befolkas av historielösa praktiker och estetiska analfabeter.» (sid. 227) Personligen håller jag med Ranby i det mesta hon skriver, men poängen är att man inte behöver göra det. Den kyrkliga konsten och arkitekturen mår nämligen bara bra av diskussion och reflektion, och att engagerade betraktare bildar sig sina egna uppfattningar.

Detsvarsom Caroline Ranby i sin bok ger på den inledande frågan är att kyrkorna inte bara är av betydelse som religiösa möteslokaler för kristna församlingar utan att de också har en nytta som går utöver detta. De har ett bredare kulturhistoriskt värde som appellerar till alla människor, eftersom de erbjuder »en stunds levande historia, en konstupplevelse, en plats för ro och filosofisk eftertanke» (sid. 9). Att vårda, bevara och föra vidare det kyrkliga kulturarvet bör därför vara ett ansvar som delas av alla. Eller som Ranby uttrycker det: »varje kyrka är intressant, behövd och bevarandevärd!» (sid. 10) I kyrkornas murverk och bildvärld döljer sig berättelser om de människor som varit här före oss, och i byggnadernas arkitektur och gestaltning lämnar också vi våra avtryck till dem som ska komma efter. Boken *Skånes kyrkor* påminner oss om att kyrkorna är levande rottrådar till historien som förankrar oss i nuet.

ING-MARIE NILSSON

Claes Wahlöö

SKÅNES KYRKOR 1050–1949. Guide till 493 monument och minnesplatser, därtill: Försvunna kyrkor, Runstenar knutna till kyrkor, Heliga källor, Kyrkor 1950–2000
Lund: Domus propria 2014, 512 sid.

Mycket har skrivits om kyrkorna i Skåne, även om den stora inventeringen »Sveriges kyrkor» och forskningsprojektet »Sockenkyrkorna – kulturarv och bebyggelse» i princip har undvikit landskapet, i alla fall hittills. Letar man efter en översikt måste man ända tillbaka till pastor Gunnar Anshelms *Lunds stift i ord och bild* (1947) och boktryckaren Sven Håkan Ohlssons *Lunds stift matrikel* (1955). Det har länge funnits ett behov av en modern och uppdaterad översikt, därför är det glädjande att det har utkommit två under samma år, dels antikvarien Caroline Ranbys *Skånes kyrkor* (2014), dels medeltidsarkeologen och tidigare stadsantikvarien Claes Wahlöös *Skånes kyrkor 1050–1949* (2014). Översikterna är emellertid helt olika. Där Ranbys bok enbart behandlar ett urval av kyrkor, de flesta från västra och nordvästra Skåne, ur ett antikvariskt och estetiskt perspektiv (recenserad av Ing-Marie Nilsson i denna årsskrift samt av undertecknad i *Fornvännen* 2015:2), är Wahlöös bok en fakta-späckad guidebok, som ska recenseras här.

Skånes kyrkor 1050–1949 är utgiven på eget förlag med en kompakt text i tre spalter och rikt illustrerad med författarens egna utmärkta färgfotografier, alla relativt små. Den enda bild som avviker är omslagets återgivning av en oljemålning av den medeltida Gumlösa tegelkyrka. Boken inleds med ett förord och en redogörelse för terminologi. Sedan följer nio numrerade kapitler: 1) »Monument och minnesplatser», 2) »Försvunna kyrkor», 3) »Runstenar knutna till kyrkor», 4) »Heliga kyrkor», 5) »Juveler i kronan & speciella kyrkor», 6) »Inventarier», 7) »Inom kommungränsen», 8) »Sekel för sekel» och 9) »Kyrkor byggda 1950–2000». Boken avslutas med ett personregister samt hänvisningar till källor och litteratur.

Huvudkapitlet redovisar mer än 400 sidor med Skånes kyrkor i alfabetisk ordning (kap. 1). Alla presentationer är systematiskt uppbyggda med

information om kyrkans lokalisering, om byggnaden och dess bilder, om inventarier och olika händelser eller restaureringar. Och varje typ av inventarium markeras med fet stil, så det är lätt att orientera sig i texten och jämföra kyrka för kyrka. Men som det framgår av bokens långa undertitel och av innehållsförteckningen är detta inte den enda ambitionen. Här finns en samlad information om försvunna kyrkor (kap. 2; delvis en upprepning av information i kap. 1), om runstenar knutna till kyrkor (kap. 3), heliga källor (kap. 4) och en mera kortfattad översikt över kyrkor från perioden 1950–2000 (kap. 9); av dessa är enbart kapitlet om källor illustrerat. Därtill finns ett antal hjälpmedel i form av en översikt över alla »måsten» att besöka bland Skånes kyrkor samt Wahlöös personliga favoriter (kap. 5), en kronologisk översikt över inventarier (kap. 6), en översikt över vilka kyrkor som finns i olika kommuner (kap. 7) och en kronologisk översikt, där kyrkorna ordnas i 50-årsperioder fram till 1800, sedan i 10-årsperioder fram till 1959 (kap. 8).

Boken är fylld med information och uppvisar en tydlig glädje för fakta, siffror och exakta perioder. Dyker man ner på ställen, där jag har egna erfarenheter eller något inblick, kan det dock konstateras att det ibland kan bli tveksamheter eller fel, men så måste det nog vara. Således har Nådastolen i absiden i Bjäresjö tillkommit genom en påmålning av det ursprungliga motivet med Majestas Domini, och vapenhuset är inte från 1400-talet (sid. 30) utan kan dendrokronologiskt dateras till 1515+5/-4. Och storgården med stenhus, som har påträffats i Bjäresjö, kunde ha nämnts med tanke på att både »kungsgården» i Dalby (sid. 58) och stenhuset vid Färlöv omtalas (sid. 87). Stavplankan i Brågarp presenteras två gånger (sid. 49). Något Dalby stift har troligen aldrig existerat även om Egino reside-rade som biskop på platsen, och kungaläktaren är enbart en hypotes (sid. 58). Varför kan inte antemensalet i Lyngsjö ha skapats för denna förnäma kyrka – och är »Dödens port» för de dödsdömda en trovärdig förklaring till den igenmurade dörren i korets nordsida (sid. 195)? De idag igenmurade portarna, som har möjliggjort en genomfart genom tornet i Skårby, kunde gärna ha nämnts (sid. 269). Den tidiga dateringen av Åhus borg till mitten av

1000-talet är ytterst hypotetisk (sid. 375). Det hänvisas till det klassiska standardverket *Danmarks Runeindskrifter* (1941–1942) av Lis Jacobsen (!) och Erik Moltke i texten (sid. 421), men böckerna saknas i litteraturlistan. Och så alla dessa stormän, stormansgårdar, herrar och män på runstenar – har inte kvinnor ingått i aristokratin, bebott storgårdar, byggt kyrkor, låtit resa stenar eller blivit ihågkomna på stenar?

Det hänvisas till mycket litteratur och en lång rad underhållsplaner, ändå saknas en del namn och titlar, t.ex. Knud Banning om kalkmålningar (1976–1982; 1984), Olof Antell om nygotiska kyrkor (1991), Lena Liepe om träskulpturer (1995), Karin Bauman och Göran Hallberg med *Skånska kyrkor* (1997), vidare Anders W. Mårtensson om S:t Stefan (1980), Maria Cinthio om Drotten (2002), Caroline Ranby om Arild (2005), Markus Dahlberg m.fl. om Maglarp (2010), Eva Helen Ulvros m.fl. om Lunds domkyrka (2012) – för att inte nämna nyare litteratur om kyrkan i Dalby.

Av bokens huvudtitel framgår att den inleds vid 1050. Startpunkten är Drotten i Lund, som av Wahlöö dateras till just omkring 1050 (sid. 186). Men dateringen av Drotten är omtvistad. Enligt Maria Cinthio kan den äldsta delen av stenkyrkan med östtornet vara uppförd redan på 1020-talet. Är det korrekt måste titeln på guideboken justeras.

Skånes kyrkor 1050–1949 är en guide- eller handbok gjord för att slå upp i, att använda hemma eller på plats, inte för att läsa i ett sträck. Inför en påtänkt placering i handskfacket och bruk även när det är »blygrått regnigt, snålblåsig, iskallt vitgnistrande» (jfr. sid. 5) är det synd, att boken inte har fått hårda pärmar eller ett plastat omslag, men det har kanske en ekonomisk förklaring. Vid användning måste boken dessutom kompletteras med en skåne-karta eller GPS, eftersom den helt saknar kartor.

Avslutningsvis, även om guideboken har skönhetsfläckar, kan den med lätthet ersätta Anshelms och Ohlssons gamla översiktsverk. Själv kommer jag att använda den flitigt framöver och den rekommenderas till såväl hemmasittare som besökare i alla väderlekar.

JES WIENBERG